

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Кафедра гуманітарних дисциплін

Шиманова О. В.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ПРОВЕДЕННЯ
СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
з курсу «ЕТИКА І ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА»

для студентів спеціальності:

014.11 – «Середня освіта»

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

на засіданні кафедри

гуманітарних дисциплін

«31» серпня 2018 р. протокол № 1

Зав.кафедри _____ проф. О. А. Полянський

Розподіл годин згідно навчального плану

за спеціальністю:

014.11 – «Середня освіта»

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Предмет і завдання етики і професійної етики.	2
2.	Тема 2. Мораль і моральна свідомість.	2
3	Тема 3. Основні етапи історичного розвитку моралі.	2
4	Тема 4. Загальнообов'язкові та особові форми вираження моральної вимоги.	2
5	Тема 5. Людина у пошуках сенсу життя.	2
6	Тема 6. Справедливість.	2
7	Тема 7. Спорт як соціально-ціннісна система.	2
8	Тема 8. Спортивна деонтологія.	
9	Тема 9. Етичні проблеми сучасного спорту.	
10	Тема 10. Накази, інструкції і нормативні документи як джерело деонтологічних нормативів у спорті.	
<i>Всього</i>		<i>14</i>

Теми і плани семінарських занять

Тема 1. Предмет і завдання етики і професійної етики

1. Етика як наука про мораль, її місце в системі гуманітарних дисциплін.
2. Функції та завдання етики на сучасному етапі.
3. Професійна етика: поняття, види, принципи.
4. Кодекси професійної етики та їх особливості.

Теми рефератів:

1. Біоетика: проблеми і перспективи.
2. Генетика і етика.
3. Наукова, релігійна і професійна етика: спільне та відмінне.
4. Норми та принципи журналістської етики.
5. Проблеми та завдання юридичної етики.

Терміни для словника: 1. Етика 2. Мораль 3. Моральність 4. Функції етики 5. Професійна етика 6. Етика спорту 7. Біоетика 8. Юридична етика 9. Журналістська етика. 10. Медична етика.

Література:

1. Бралатан В. П. Професійна етика: навч. посібник / В. П. Бралатан, І. В. Гуцаленко, Н. Г. Здирко. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 251 с.
2. Джунь В. В. Принципи гідності особи в спортивній деонтології / Джунь В. В., Коваленко А. І. // Здоровий спосіб життя: Зб. наук. ст. – Львів, 2006. – Вип. 9. – С. 15–17.
3. Джунь В. В. Принципи справедливості в спортивній деонтології / Джунь В. В., Коваленко А. І. // Здоровий спосіб життя: Зб. наук. ст. – Львів, 2006. – Вип. 11. – С. 16–18.
4. Джунь В. В. Принципи цілісності в спортивній деонтології / Джунь В. В., Коваленко А. І. // Здоровий спосіб життя: Зб. наук. ст. – Львів, 2006. – Вип. 10. – С. 17–20.
5. Загальна декларація прав людини (10.12.1948) // Офіц. вісн. України. – 2008. – № 93.
6. Карабут І. І. Етичні аспекти проблем сучасного спорту / Карабут І. І., Кружило Г. Г. // Спортивна наука України. – 2010. – № 2. – С. 105–115.

7. Коваленко А. І. До питання про етику спорту як прикладну дисципліну: спроба визначення предмета // Здоровий спосіб життя. – Л., 2004.
8. Лозовой В. О. Етика: навч. посіб. / В. О. Лозовой, М. І. Панов, О. А. Стасевська та ін.; за ред. проф. В.О. Лозового. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 224 с.
9. Малахов В. А. Етика: Курс лекцій: навч. посіб. / В. Малахов. – К.: Либідь, 2001. – 384 с.
10. Мовчан В. С. Етика: навч. посіб. / В. С. Мовчан. – 3-тє вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2007. – 483 с.
11. Момот М. О. Концепції справедливості в античній філософії права та їх сучасна інтепретація / М. О. Момот // Адвокат. – 2009. – № 3 (102). – С. 34–38.
12. Тофтул М. Г. Етика: навч. посіб. / М. Г. Тофтул. – К. : ВЦ «Академія», 2006. – 416 с.

Тема 2. Мораль і моральна свідомість

1. Сутність та структура моралі. Мораль і моральність: співвідношення понять.
2. Концепції моралі.
3. Функціональні особливості моралі. Взаємозв'язок моралі, звичаю, права, релігії і політики.
4. Структура моральної свідомості: специфіка різних наукових підходів.

Теми рефератів:

1. Теорія моральних почуттів.
2. Норми моралі і права, їх порівняльний аналіз.
3. «Золоте правило моралі».
4. Моральна діяльність як елемент моралі.

Терміни для словника: 1. Моральна свідомість 2. Індивідуальна моральна свідомість 3. Суспільна моральна свідомість. 4. Моральні відносини. 5. Моральна діяльність. 6. Моральна практика. 7. Право. 8 Звичай. 9. Традиція.

Література:

1. Бралатан В. П. Професійна етика: навч. посібник / В. П. Бралатан, І. В. Гуцаленко, Н. Г. Здирко. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 251 с.
2. Джунь В. В. Принципи гідності особи в спортивній деонтології / Джунь В. В., Коваленко А. І. // Здоровий спосіб життя: Зб. наук. ст. – Львів, 2006. – Вип. 9. – С. 15–17.
3. Джунь В. В. Принципи справедливості в спортивній деонтології / Джунь В. В., Коваленко А. І. // Здоровий спосіб життя: Зб. наук. ст. – Львів, 2006. – Вип. 11. – С. 16–18.
4. Джунь В. В. Принципи цілісності в спортивній деонтології / Джунь В. В., Коваленко А. І. // Здоровий спосіб життя: Зб. наук. ст. – Львів, 2006. – Вип. 10. – С. 17–20.
5. Загальна декларація прав людини (10.12.1948) // Офіц. вісн. України. – 2008. – № 93.
6. Карабут І. І. Етичні аспекти проблем сучасного спорту / Карабут І. І., Кружило Г. Г. // Спортивна наука України. – 2010. – № 2. – С. 105–115.
7. Коваленко А. І. До питання про етику спорту як прикладну дисципліну: спроба визначення предмета // Здоровий спосіб життя. – Л., 2004.
8. Лозовой В. О. Етика: навч. посіб. / В. О. Лозовой, М. І. Панов, О. А. Стасевська та ін.; за ред. проф. В.О. Лозового. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 224 с.
9. Малахов В. А. Етика: Курс лекцій: навч. посіб. / В. Малахов. – К.: Либідь, 2001. – 384 с.
10. Мовчан В. С. Етика: навч. посіб. / В. С. Мовчан. – 3-тє вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2007. – 483 с.
11. Момот М. О. Концепції справедливості в античній філософії права та їх сучасна інтепретація / М. О. Момот // Адвокат. – 2009. – № 3 (102). – С. 34–38.
12. Тофтул М. Г. Етика: навч. посіб. / М. Г. Тофтул. – К. : ВЦ «Академія», 2006. – 416 с.

Тема 3. Основні етапи історичного розвитку моралі

1. Мораль у первісному суспільстві.
2. Особливості моралі в Стародавній Греції та Римі.
3. Вплив церкви на середньовічну мораль.
4. Тракткування моралі в епоху Відродження та Нового часу.
5. Специфіка комуністичної моралі.
6. Мораль в етичних концепціях XIX-п. XX століть.

Теми рефератів:

1. М. Вебер «Протестантська етика і дух капіталізму».
2. Тальйон і табу. Стародавні кодекси моральних обов'язків.
3. Моральні засади Давньогрецьких Олімпіад.
4. Основні напрями етичної думки XX ст.
5. Моральні традиції українського народу.
6. Практична етика Конфуція і Лао-цзи.
7. Етичне вчення буддизму.
8. Гедонізм, евдемонізм та стоїцизм як напрями етичної думки Давньої Греції.
9. Етичні погляди Платона.
10. Етика Арістотеля як енциклопедія полісної моралі.
11. Протестантська модель християнської етики: Лютер і Кальвін.
12. «Повчальне слово» Володимира Мономаха.

Терміни для словника: 1. Евдемонізм 2. Утилітаризм 3. Прагматизм 4. Гедонізм 5. «Золоте правило моралі» 6. Етос.

Література:

1. Бралатан В. П. Професійна етика: навч. посібник / В. П. Бралатан, І. В. Гуцаленко, Н. Г. Здирко. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 251 с.
2. Джунь В. В. Принципи гідності особи в спортивній деонтології / Джунь В. В., Коваленко А. І. // Здоровий спосіб життя: Зб. наук. ст. – Львів, 2006. – Вип. 9. – С. 15–17.

3. Джунь В. В. Принципи справедливості в спортивній деонтології / Джунь В. В., Коваленко А. І. // Здоровий спосіб життя: Зб. наук. ст. – Львів, 2006. – Вип. 11. – С. 16–18.
4. Джунь В. В. Принципи цілісності в спортивній деонтології / Джунь В. В., Коваленко А. І. // Здоровий спосіб життя: Зб. наук. ст. – Львів, 2006. – Вип. 10. – С. 17–20.
5. Загальна декларація прав людини (10.12.1948) // Офіц. вісн. України. – 2008. – № 93.
6. Карабут І. І. Етичні аспекти проблем сучасного спорту / Карабут І. І., Кружило Г. Г. // Спортивна наука України. – 2010. – № 2. – С. 105–115.
7. Коваленко А. І. До питання про етику спорту як прикладну дисципліну: спроба визначення предмета // Здоровий спосіб життя. – Л., 2004.
8. Лозовой В. О. Етика: навч. посіб. / В. О. Лозовой, М. І. Панов, О. А. Стасевська та ін.; за ред. проф. В.О. Лозового. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 224 с.
9. Малахов В. А. Етика: Курс лекцій: навч. посіб. / В. Малахов. – К.: Либідь, 2001. – 384 с.
10. Мовчан В. С. Етика: навч. посіб. / В. С. Мовчан. – 3-тє вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2007. – 483 с.
11. Момот М. О. Концепції справедливості в античній філософії права та їх сучасна інтепретація / М. О. Момот // Адвокат. – 2009. – № 3 (102). – С. 34–38.
12. Тофтул М. Г. Етика: навч. посіб. / М. Г. Тофтул. – К. : ВЦ «Академія», 2006. – 416 с.

Тема 4. Загальнообов'язкові та особові форми вираження моральної

ВИМОГИ

1. Ієрархічна структура моральної свідомості.
2. Специфіка особових форм вираження моральної вимоги та їх співвідношення.
3. Добро і зло: підходи до трактування та основні концепції.

Теми рефератів:

1. Моральний ідеал та ідеали олімпізму.
2. Проблема добра і зла в творах І. Я. Франка.
3. Ф. Ніцше: мораль по той бік добра і зла.
4. Причини і форми існування зла у спорті.

Терміни для словника: 1. Моральні норми 2. Моральний кодекс 3. Моральні якості 4. Моральний ідеал 5. Моральні принципи 6. Обов'язок 7. Відповідальність 8. Сором 9. Гордість 10. Честь 11. Гідність 12. Совість. 13. Добро 14. Зло.

Література:

1. Бралатан В. П. Професійна етика: навч. посібник / В. П. Бралатан, І. В. Гуцаленко, Н. Г. Здирко. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 251 с.
2. Джунь В. В. Принципи гідності особи в спортивній деонтології / Джунь В. В., Коваленко А. І. // Здоровий спосіб життя: Зб. наук. ст. – Львів, 2006. – Вип. 9. – С. 15–17.
3. Джунь В. В. Принципи справедливості в спортивній деонтології / Джунь В. В., Коваленко А. І. // Здоровий спосіб життя: Зб. наук. ст. – Львів, 2006. – Вип. 11. – С. 16–18.
4. Джунь В. В. Принципи цілісності в спортивній деонтології / Джунь В. В., Коваленко А. І. // Здоровий спосіб життя: Зб. наук. ст. – Львів, 2006. – Вип. 10. – С. 17–20.
5. Загальна декларація прав людини (10.12.1948) // Офіц. вісн. України. – 2008. – № 93.
6. Карабут І. І. Етичні аспекти проблем сучасного спорту / Карабут І. І., Кружило Г. Г. // Спортивна наука України. – 2010. – № 2. – С. 105–115.
7. Коваленко А. І. До питання про етику спорту як прикладну дисципліну: спроба визначення предмета // Здоровий спосіб життя. – Л., 2004.
8. Лозовой В. О. Етика: навч. посіб. / В. О. Лозовой, М. І. Панов, О. А. Стасевська та ін.; за ред. проф. В.О. Лозового. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 224 с.

9. Малахов В. А. Етика: Курс лекцій: навч. посіб. / В. Малахов. – К.: Либідь, 2001. – 384 с.
10. Мовчан В. С. Етика: навч. посіб. / В. С. Мовчан. – 3-тє вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2007. – 483 с.
11. Момот М. О. Концепції справедливості в античній філософії права та їх сучасна інтепретація / М. О. Момот // Адвокат. – 2009. – № 3 (102). – С. 34–38.
12. Тофтул М. Г. Етика: навч. посіб. / М. Г. Тофтул. – К. : ВЦ «Академія», 2006. – 416 с.

Тема 5. Людина у пошуках сенсу життя

1. Проблема сенсу життя та його пошуків. Спорт як сенс життя.
2. Втрата сенсу життя: причини та моральні наслідки.
3. Концепції та умови щастя.

Теми рефератів:

1. Проблема щастя в історії української етики.
2. Християнська етика любові.
3. Проблема щастя в українській етичній думці.
4. Етична філософія Г. С. Сковороди.

Терміни для словника: 1. Благо 2. Користь 3. Сумління 4. Заслуга 5. Повага 6. Визнання 7. Репутація 8. Імідж 9. Сенс життя 10. Моральний скептицизм 11. Щастя.

Література:

1. Бралатан В. П. Професійна етика: навч. посібник / В. П. Бралатан, І. В. Гуцаленко, Н. Г. Здирко. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 251 с.
2. Джунь В. В. Принципи гідності особи в спортивній деонтології / Джунь В. В., Коваленко А. І. // Здоровий спосіб життя: Зб. наук. ст. – Львів, 2006. – Вип. 9. – С. 15–17.
3. Джунь В. В. Принципи справедливості в спортивній деонтології / Джунь В. В., Коваленко А. І. // Здоровий спосіб життя: Зб. наук. ст. – Львів, 2006. – Вип. 11. – С. 16–18.

4. Джунь В. В. Принципи цілісності в спортивній деонтології / Джунь В. В., Коваленко А. І. // Здоровий спосіб життя: Зб. наук. ст. – Львів, 2006. – Вип. 10. – С. 17–20.
5. Загальна декларація прав людини (10.12.1948) // Офіц. вісн. України. – 2008. – № 93.
6. Карабут І. І. Етичні аспекти проблем сучасного спорту / Карабут І. І., Кружило Г. Г. // Спортивна наука України. – 2010. – № 2. – С. 105–115.
7. Коваленко А. І. До питання про етику спорту як прикладну дисципліну: спроба визначення предмета // Здоровий спосіб життя. – Л., 2004.
8. Лозовой В. О. Етика: навч. посіб. / В. О. Лозовой, М. І. Панов, О. А. Стасевська та ін.; за ред. проф. В.О. Лозового. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 224 с.
9. Малахов В. А. Етика: Курс лекцій: навч. посіб. / В. Малахов. – К.: Либідь, 2001. – 384 с.
10. Мовчан В. С. Етика: навч. посіб. / В. С. Мовчан. – 3-тє вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2007. – 483 с.
11. Момот М. О. Концепції справедливості в античній філософії права та їх сучасна інтепретація / М. О. Момот // Адвокат. – 2009. – № 3 (102). – С. 34–38.
12. Тофтул М. Г. Етика: навч. посіб. / М. Г. Тофтул. – К. : ВЦ «Академія», 2006. – 416 с.

Тема 6. Справедливість

1. Поняття справедливості, еволюція уявлень про неї.
2. Концепції справедливості.
3. Специфіка основних видів справедливості.
4. Справедливість у спорті.

Теми рефератів:

1. Розвиненість почуття добра і справедливості у посадової особи.
2. Наукові підходи до трактування справедливості.

Терміни для словника: 1. Справедливість 2. Дистрибутивна справедливість 3. Ретрибутивна справедливість 4. Корекційна справедливість.

Література:

1. Бралатан В. П. Професійна етика: навч. посібник / В. П. Бралатан, І. В. Гуцаленко, Н. Г. Здирко. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 251 с.
2. Джунь В. В. Принципи гідності особи в спортивній деонтології / Джунь В. В., Коваленко А. І. // Здоровий спосіб життя: Зб. наук. ст. – Львів, 2006. – Вип. 9. – С. 15–17.
3. Джунь В. В. Принципи справедливості в спортивній деонтології / Джунь В. В., Коваленко А. І. // Здоровий спосіб життя: Зб. наук. ст. – Львів, 2006. – Вип. 11. – С. 16–18.
4. Джунь В. В. Принципи цілісності в спортивній деонтології / Джунь В. В., Коваленко А. І. // Здоровий спосіб життя: Зб. наук. ст. – Львів, 2006. – Вип. 10. – С. 17–20.
5. Загальна декларація прав людини (10.12.1948) // Офіц. вісн. України. – 2008. – № 93.
6. Карабут І. І. Етичні аспекти проблем сучасного спорту / Карабут І. І., Кружило Г. Г. // Спортивна наука України. – 2010. – № 2. – С. 105–115.
7. Коваленко А. І. До питання про етику спорту як прикладну дисципліну: спроба визначення предмета // Здоровий спосіб життя. – Л., 2004.
8. Лозовой В. О. Етика: навч. посіб. / В. О. Лозовой, М. І. Панов, О. А. Стасевська та ін.; за ред. проф. В.О. Лозового. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 224 с.
9. Малахов В. А. Етика: Курс лекцій: навч. посіб. / В. Малахов. – К.: Либідь, 2001. – 384 с.
10. Мовчан В. С. Етика: навч. посіб. / В. С. Мовчан. – 3-тє вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2007. – 483 с.
11. Момот М. О. Концепції справедливості в античній філософії права та їх сучасна інтепретація / М. О. Момот // Адвокат. – 2009. – № 3 (102). – С. 34–38.

12. Тофтул М. Г. Етика: навч. посіб. / М. Г. Тофтул. – К. : ВЦ «Академія», 2006. – 416 с.

Тема 7. Спорт як соціально-ціннісна система

1. Моральні цінності, їх специфіка та ієрархія. Моральні цінності у спорті.
2. Моральні конфлікти. Їх сутність, різновиди і шляхи подолання.
3. Спорт і девіантна поведінка: особливості взаємовпливу.

Теми рефератів:

1. Аксиологія: становлення і етапи розвитку.
2. Біблія як джерело моральних цінностей і норм християнства.
3. Шляхи подолання конфліктів.
4. Відповідальність та втеча від свободи.

Терміни для словника: 1. Девіантна поведінка 2. Моральні цінності 3. Моральний вибір 4. Моральний конфлікт 5. Моральна відповідальність.

Література:

1. Бралатан В. П. Професійна етика: навч. посібник / В. П. Бралатан, І. В. Гуцаленко, Н. Г. Здирко. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 251 с.
2. Джунь В. В. Принципи гідності особи в спортивній деонтології / Джунь В. В., Коваленко А. І. // Здоровий спосіб життя: Зб. наук. ст. – Львів, 2006. – Вип. 9. – С. 15–17.
3. Джунь В. В. Принципи справедливості в спортивній деонтології / Джунь В. В., Коваленко А. І. // Здоровий спосіб життя: Зб. наук. ст. – Львів, 2006. – Вип. 11. – С. 16–18.
4. Джунь В. В. Принципи цілісності в спортивній деонтології / Джунь В. В., Коваленко А. І. // Здоровий спосіб життя: Зб. наук. ст. – Львів, 2006. – Вип. 10. – С. 17–20.
5. Загальна декларація прав людини (10.12.1948) // Офіц. вісн. України. – 2008. – № 93.
6. Карабут І. І. Етичні аспекти проблем сучасного спорту / Карабут І. І., Кружило Г. Г. // Спортивна наука України. – 2010. – № 2. – С. 105–115.

7. Коваленко А. І. До питання про етику спорту як прикладну дисципліну: спроба визначення предмета // Здоровий спосіб життя. – Л., 2004.
8. Лозовой В. О. Етика: навч. посіб. / В. О. Лозовой, М. І. Панов, О. А. Стасевська та ін.; за ред. проф. В.О. Лозового. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 224 с.
9. Малахов В. А. Етика: Курс лекцій: навч. посіб. / В. Малахов. – К.: Либідь, 2001. – 384 с.
10. Мовчан В. С. Етика: навч. посіб. / В. С. Мовчан. – 3-тє вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2007. – 483 с.
11. Момот М. О. Концепції справедливості в античній філософії права та їх сучасна інтепретація / М. О. Момот // Адвокат. – 2009. – № 3 (102). – С. 34–38.
12. Тофтул М. Г. Етика: навч. посіб. / М. Г. Тофтул. – К. : ВЦ «Академія», 2006. – 416 с.

Тема 8. Спортивна деонтологія

1. Особливості деонтологічної етики.
2. Спортивна деонтологія, її основні завдання та проблеми.
3. Принципи спортивної деонтології:
  - 3.1 Принцип правдивості.
  - 3.2 Принцип автономії особи.
  - 3.3 Принцип гідності особи.
  - 3.4 Принцип цілісності особи.

Теми рефератів:

1. Моральні засади організації спортивного життя.
2. Моральні засади змагальної діяльності.
3. Моральні засади спортивного суддівства.
4. Відповідальність тренера: моральна, громадянська, кримінальна.
5. Деонтологічне виховання обслуговуючого персоналу і вболівальників.

Терміни для словника: 1. Гідність професії 2. Професійний обов'язок 3. Принцип правдивості 4. Принцип автономії особи 5. Принцип гідності особи 6. Принцип цілісності особи.

Література:

1. Бралатан В. П. Професійна етика: навч. посібник / В. П. Бралатан, І. В. Гуцаленко, Н. Г. Здирко. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 251 с.
2. Джунь В. В. Принципи гідності особи в спортивній деонтології / Джунь В. В., Коваленко А. І. // Здоровий спосіб життя: Зб. наук. ст. – Львів, 2006. – Вип. 9. – С. 15–17.
3. Джунь В. В. Принципи справедливості в спортивній деонтології / Джунь В. В., Коваленко А. І. // Здоровий спосіб життя: Зб. наук. ст. – Львів, 2006. – Вип. 11. – С. 16–18.
4. Джунь В. В. Принципи цілісності в спортивній деонтології / Джунь В. В., Коваленко А. І. // Здоровий спосіб життя: Зб. наук. ст. – Львів, 2006. – Вип. 10. – С. 17–20.
5. Загальна декларація прав людини (10.12.1948) // Офіц. вісн. України. – 2008. – № 93.
6. Карабут І. І. Етичні аспекти проблем сучасного спорту / Карабут І. І., Кружило Г. Г. // Спортивна наука України. – 2010. – № 2. – С. 105–115.
7. Коваленко А. І. До питання про етику спорту як прикладну дисципліну: спроба визначення предмета // Здоровий спосіб життя. – Л., 2004.
8. Лозовой В. О. Етика: навч. посіб. / В. О. Лозовой, М. І. Панов, О. А. Стасевська та ін.; за ред. проф. В.О. Лозового. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 224 с.
9. Малахов В. А. Етика: Курс лекцій: навч. посіб. / В. Малахов. – К.: Либідь, 2001. – 384 с.
10. Мовчан В. С. Етика: навч. посіб. / В. С. Мовчан. – 3-тє вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2007. – 483 с.
11. Момот М. О. Концепції справедливості в античній філософії права та їх сучасна інтепретація / М. О. Момот // Адвокат. – 2009. – № 3 (102). – С. 34–38.

12. Тофтул М. Г. Етика: навч. посіб. / М. Г. Тофтул. – К. : ВЦ «Академія», 2006. – 416 с.

Тема 9. Етичні проблеми сучасного спорту

1. Вплив професіоналізації та псевдопрофесіоналізму на етику спорту.
2. Поняття чесної гри та її прояви у сучасному спорті.
3. Проблема допінгу та основні шляхи її подолання.
4. Агресія в спорті: підходи до трактування та особливості прояву.
5. Причини комерціалізації спорту: вплив ЗМІ.

Теми рефератів:

1. Причини інструменталізації людини у спорті.
2. Гідність людського тіла.
3. Моральна культура мови тренера.
4. Моральне спілкування і його вплив на моральний розвиток.

Терміни для словника: 1. Комерціалізація спорту 2. Агресія 3. Професіоналізація спорту 4. Допінг 5. Fair play.

Література:

1. Бралатан В. П. Професійна етика: навч. посібник / В. П. Бралатан, І. В. Гуцаленко, Н. Г. Здирко. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 251 с.
2. Джуль В. В. Принципи гідності особи в спортивній деонтології / Джуль В. В., Коваленко А. І. // Здоровий спосіб життя: Зб. наук. ст. – Львів, 2006. – Вип. 9. – С. 15–17.
3. Джуль В. В. Принципи справедливості в спортивній деонтології / Джуль В. В., Коваленко А. І. // Здоровий спосіб життя: Зб. наук. ст. – Львів, 2006. – Вип. 11. – С. 16–18.
4. Джуль В. В. Принципи цілісності в спортивній деонтології / Джуль В. В., Коваленко А. І. // Здоровий спосіб життя: Зб. наук. ст. – Львів, 2006. – Вип. 10. – С. 17–20.
5. Загальна декларація прав людини (10.12.1948) // Офіц. вісн. України. – 2008. – № 93.

6. Карабут І. І. Етичні аспекти проблем сучасного спорту / Карабут І. І., Кружило Г. Г. // Спортивна наука України. – 2010. – № 2. – С. 105–115.
7. Коваленко А. І. До питання про етику спорту як прикладну дисципліну: спроба визначення предмета // Здоровий спосіб життя. – Л., 2004.
8. Лозовой В. О. Етика: навч. посіб. / В. О. Лозовой, М. І. Панов, О. А. Стасевська та ін.; за ред. проф. В.О. Лозового. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 224 с.
9. Малахов В. А. Етика: Курс лекцій: навч. посіб. / В. Малахов. – К.: Либідь, 2001. – 384 с.
10. Мовчан В. С. Етика: навч. посіб. / В. С. Мовчан. – 3-тє вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2007. – 483 с.
11. Момот М. О. Концепції справедливості в античній філософії права та їх сучасна інтепретація / М. О. Момот // Адвокат. – 2009. – № 3 (102). – С. 34–38.
12. Тофтул М. Г. Етика: навч. посіб. / М. Г. Тофтул. – К. : ВЦ «Академія», 2006. – 416 с.

Тема 10. Накази, інструкції і нормативні документи як джерело деонтологічних нормативів у спорті

1. Професійний обов'язок учасників спортивного процесу, його етична складова.

2. Загальні нормативні документи: моральний аспект регуляції відносин учасників спортивного процесу.

3. Галузеві нормативні документи: деонтологічний аспект.

Теми рефератів:

1. Професійні обов'язки спортсмена: етичний аспект.
2. Особливості професійних обов'язків тренера.
3. Поведінка вболівальників на спортивному майданчику та за його межами.
4. Роль керівника у створенні належного морального клімату в колективі.
5. Деонтологічні проблеми різних видів спортивної діяльності.

Терміни для словника: 1. Учасники спортивного процесу
2. Відповідальність у спорті 3. Професійний обов'язок спортсмена
4. Професійний обов'язок тренера 5. Дегуманізація 6. Спорт для всіх
7. Олімпійський спорт 8. Загальна декларація прав людини 9. Антидопінговий кодекс 10. Всесвітнє антидопінгове агентство (ВАДА) 11. Олімпійська хартія.

Література:

1. Бралатан В. П. Професійна етика: навч. посібник / В. П. Бралатан, І. В. Гуцаленко, Н. Г. Здирко. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 251 с.
2. Джунь В. В. Принципи гідності особи в спортивній деонтології / Джунь В. В., Коваленко А. І. // Здоровий спосіб життя: Зб. наук. ст. – Львів, 2006. – Вип. 9. – С. 15–17.
3. Джунь В. В. Принципи справедливості в спортивній деонтології / Джунь В. В., Коваленко А. І. // Здоровий спосіб життя: Зб. наук. ст. – Львів, 2006. – Вип. 11. – С. 16–18.
4. Джунь В. В. Принципи цілісності в спортивній деонтології / Джунь В. В., Коваленко А. І. // Здоровий спосіб життя: Зб. наук. ст. – Львів, 2006. – Вип. 10. – С. 17–20.
5. Загальна декларація прав людини (10.12.1948) // Офіц. вісн. України. – 2008. – № 93.
6. Карабут І. І. Етичні аспекти проблем сучасного спорту / Карабут І. І., Кружило Г. Г. // Спортивна наука України. – 2010. – № 2. – С. 105–115.
7. Коваленко А. І. До питання про етику спорту як прикладну дисципліну: спроба визначення предмета // Здоровий спосіб життя. – Л., 2004.
8. Лозовой В. О. Етика: навч. посіб. / В. О. Лозовой, М. І. Панов, О. А. Стасевська та ін.; за ред. проф. В.О. Лозового. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 224 с.
9. Малахов В. А. Етика: Курс лекцій: навч. посіб. / В. Малахов. – К.: Либідь, 2001. – 384 с.
10. Мовчан В. С. Етика: навч. посіб. / В. С. Мовчан. – 3-тє вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2007. – 483 с.

11. Момот М. О. Концепції справедливості в античній філософії права та їх сучасна інтепретація / М. О. Момот // Адвокат. – 2009. – № 3 (102). – С. 34–38.
12. Тофтул М. Г. Етика: навч. посіб. / М. Г. Тофтул. – К. : ВЦ «Академія», 2006. – 416 с.

ДОДАТКИ

Словник термінів

Агресія – це мотивована деструктивна поведінка, що не відповідає нормам і правилам суспільного співіснування людей і завдає фізичної шкоди об'єктам нападу, або викликає в них психологічний дискомфорт у формі негативних переживань, стану напруженості та ін.

Біоетика – це вчення про закони, принципи і правила регулювання професійної поведінки медичних працівників в умовах використання нових медичних технологій. Вперше термін «біоетика» був запропонований Фріцом Ягром в 1927 році. В своїй статті «Біомедичний імператив» він охарактеризував біоетику як поняття про моральні засади використання лабораторних тварин і рослин. Автором сучасного уявлення про біоетику як вчення про моральність людської поведінки з позиції біологічно-медичної галузі та інших соціально-орієнтованих наук про життя вважають американського онколога Ван Ренсселера Поттера.

Благо – це засіб задоволення потреб людини. Виділяються різні критерії класифікації благ. За натуральними характеристиками блага поділяються на послуги і продукти, за ступенем віддаленості від кінцевого споживання – на споживчі блага і ресурси, за тривалістю використання – на короткотривалі і довготривалі, за характером споживання – на суспільні і приватні, за природою – на духовні і матеріальні.

Відповідальність – це категорія, яка виражає свідоме ставлення особи до вимог суспільної необхідності, обов'язків, соціальних завдань, норм і цінностей. Відповідальність полягає в усвідомленні сенсу і значення діяльності, її наслідків для суспільства і соціального розвитку, вчинків особи з позицій інтересів суспільства або певної групи.

Всесвітній антидопінговий кодекс – документ, прийнятий 5 березня 2003 року на Всесвітній конференції з допінгу в спорті і почав діяти в 2004 році. Змінений Всесвітній антидопінговий кодекс був затверджений Радою засновників Всесвітнього антидопінгового агентства 17 листопада 2007 року.

Переглянутий Всесвітній антидопінговий кодекс набув чинності 1 січня 2009 року.

Всесвітня антидопінгова агенція (ВАДА) – організація, утворена 10 листопада 1999 року для сприяння та координації на міжнародному рівні боротьби з використанням допінгу в спорті в усіх її формах.

Гідність – це етична категорія, що виражає уявлення про цінність людини як особистості, особливе моральне ставлення людини до самої себе і ставлення до неї спільноти, в середовищі якої визначається цінність особистості. Для людини власна гідність – це форма самосвідомості і самоконтролю, що дозволяє їй усвідомити відповідальність перед собою як особистістю. А для суспільства гідність індивіда – це певна вимога поважного ставлення до нього.

Гідність професії – це поняття, пов'язане з конкретним становищем людини в службовому колективі, її професійними заслугами, відповідною до цього пошаною і повагою.

Гордість – почуття особистої гідності, власної цінності, самоповаги.

Девіантна поведінка (від лат. *deviatio* – відхилення) – поведінка, що не відповідає соціальним нормам певного суспільства і виражається у діях, вчинках або бездіяльності окремих індивідів і соціальних груп, що порушують законодавчо встановлені або загальноприйняті в даному соціумі норми, правила, принципи, зразки поведінки, звичаї, традиції.

Дегуманізація – багаторівневе явище, характерне як для індивідуальної, так і колективної свідомості, що полягає у втраті гуманістичних начал, загальнолюдських моральних і духовних цінностей, відмові від світогляду, заснованого на людяності, справедливості, повазі і увазі до людини, її індивідуальних та особистісних особливостей.

Добро – найбільш загальне поняття моральної свідомості, етична категорія, що характеризує позитивні моральні цінності.

Допінг (англ. *doping*, від сленгового англ. *dope* «давати наркотики») — фармакологічні та інші речовини, що при введенні в організм сприяють активізації його роботи і росту, стимуляції фізичної і нервової діяльності тощо.

Ці лікарські препарати застосовуються спортсменами для штучного, примусового підвищення працездатності в період навчально-тренувального процесу та змагальної діяльності.

Евдемонізм (з грец. eudaimonia – щастя) – філософсько-етична традиція і життєва установка, що визнає щастя єдиним або вищим благом.

Етика – це наука про мораль як особливу сферу людської життєдіяльності, що займається аналізом природи, структури і соціальної ролі моралі, дослідженням її походження, історичного розвитку, теоретичним обґрунтуванням певної системи моральних поглядів і норм.

Етика спорту – розділ етики, що досліджує особливості спортивної моралі, зокрема правила поведінки у спорті, моральні відносини між спортсменами під час змагальної діяльності та процесу підготовки до неї.

Етос (грец. etos - характер, звичай) – узагальнена характеристика культури певної соціальної спільноти, яка виражена в системі її панівних цінностей і норм поведінки.

Заслуга – це вчинки, дії і поведінка людини, що зумовили повагу і визнання з боку інших людей, суспільства.

Звичай – це правило поведінки, яке склалося внаслідок його практичного застосування протягом тривалого часу серед людей.

Зло – це етична категорія, протилежна поняттю добра, що означає навмисне і свідоме заподіяння шкоди і страждань.

Золоте правило моральності – це одна з найдавніших норм регуляції людської поведінки, що визнає рівність всіх людей у їх прагненні до щастя і гідності. Ця відома моральна максима полягає в тому, що людина не повинна чинити по відношенню до інших того, чого не бажає для себе.

Імідж (англ. image – образ, престиж, репутація) – враження, яке особистість (бізнесмен, менеджер, політик тощо) або організація (фірма, навчальний заклад тощо) справляють на людей і яке фіксується в їх свідомості у формі певних емоційно забарвлених стереотипних уявлень.

Індивідуальна моральна свідомість – це вид моральної свідомості, що структурно складається з інтеріоризованих моральних вимог і моральних

цінностей, що виявляються в моральних мотивах і ціннісних орієнтаціях особистості, почуттях сумління, честі і гідності тощо.

Комерціалізація спорту – це процес його використання з метою отримання прибутку.

Користь – це позитивна етична категорія, що характеризує систему цінностей кожної конкретної людини. Користь відображає позитивне значення предметів і явищ у їх співвідношенні до чийх-небудь інтересів. Корисним вважається все те, що: а) відповідає чиймось інтересам; б) забезпечує досягнення поставлених цілей; в) сприяє успішності дій; г) сприяє ефективності дій.

Мораль – це система норм, принципів, ідеалів, уявлень про цінності, якими керуються люди у своїй поведінці.

Моральна відповідальність – це усвідомлення відповідності (чи невідповідності) дій людини і результатів її вчинків моральним нормам.

Моральна діяльність – це особлива сфера людської діяльності, що має предметно-змістову визначеність, підпорядковується моральним вимогам і становить значущість будь-якої діяльності.

Моральна практика – це сфера індивідуально-масових проявів поведінки, відносин, діяльності, що орієнтовані на найвищі, універсальні вселюдські цінності.

Моральна свідомість – це різновид суспільної й індивідуальної свідомості, спрямований на засвоєння ціннісних властивостей суспільних відносин і вчинків людей з позиції їх відповідності прийнятим у суспільстві моральним нормам, вимогам і настановам.

Моральний вибір – акт моральної діяльності, що полягає у праві і можливості людини, проявивши свою суверенність, самовизначитись стосовно власної системи цінностей.

Моральний ідеал – це поняття моральної свідомості, в якому моральні вимоги до людей виражені у вигляді образу моральнодосконалої особи; це уявлення про особистість з найбільш високими моральними якостями.

Моральний кодекс – це систематизована сукупність норм і зразків поведінки, притаманних для членів певного суспільства чи спільноти.

Моральний конфлікт – це зіткнення моральних норм в індивідуальній чи суспільній свідомості, що пов'язані з суперечністю мотивів і вимагають морального вибору.

Моральні відносини – це особливий тип відносин, що складаються в процесі моральної діяльності і характеризуються сталістю нормативного регулювання; вони формують єдину систему внутрішньо узгоджених зв'язків, на основі якої на практиці закріплюються найприйнятніші в даному соціумі зразки поведінки.

Моральні норми – це найпростіші форми моральних вимог, що регулюють людську поведінку за допомогою приписів і заборон.

Моральні принципи – це узагальнені вираження моральних вимог до людини, що спрямовують її в моральній практиці, визначають характер ставлення людини до світу і людства.

Моральні цінності – це та сукупність принципів і норм, що визначає міжособистісні відносини, поняття про добро і зло, хороше і погане.

Моральні якості – сукупні характеристики свідомої особистості, типові моральні риси поведінки людини.

Обов'язок – це сукупність моральних зобов'язань людини перед іншими людьми; нормативна категорія, що регламентує коло обов'язків людини, зумовлених суспільною необхідністю.

Олімпійська хартія – документ, в якому зафіксовані основні завдання та принципи діяльності Міжнародного олімпійського комітету.

Олімпійський спорт – це напрям спорту, пов'язаний з організацією та проведенням спортивних змагань з олімпійських видів спорту та підготовкою спортсменів до цих змагань.

Повага – це етична категорія, що позначає оцінку почуття гідності/ідеальності/вищості людини, на яку ця оцінка спрямована; це визнання високих якостей людини.

Право – система регулювання суспільних відносин, що характеризується нормативністю, формальною визначеністю в офіційних джерелах і забезпеченою можливістю державного примусу.

Прагматизм – це філософська течія, що ігнорує об'єктивну основу понять, ідей, теорій, норм, акцентуючи увагу винятково на їх практичній ефективності.

Професійна етика – це наука про професійну мораль як сукупність ідеалів і цінностей, розуміння належного, етичних принципів і норм поведінки, що відображають сутність професії і визначають відносини між людьми, що склались в процесі виконання професійних обов'язків і залежать від змісту їх професійної діяльності.

Професійна компетентність – це компетентність особистості в професійній діяльності, що відображає її здатність якісно реалізовувати її. Виділяють 4 види професійної компетентності: 1) спеціальна компетентність – здатність реалізовувати власне професійну діяльність на високому рівні, проектувати свій професійний розвиток; 2) соціальна компетентність – здатність здійснювати спільну, групову професійну діяльність, співробітництво; здатність застосовувати характерні для цієї професійної спільноти прийоми професійної комунікації; 3) особистісна компетентність – здатність реалізовувати особистісне самовираження, саморозвитку, протистояння професійним деформаціям особистості; 4) індивідуальна компетентність – здатність самореалізовуватись, розвиватись і зберігати індивідуальність в межах професії, підтримувати професійне зростання, раціональну організацію праці.

Професійна майстерність – це особистісна якість, що набувається в процесі власного професійного досвіду; це найвищий рівень оволодіння професією (професіоналізму) – професійними знаннями, вміннями, навичками, що дають змогу успішно досліджувати робочу ситуацію, формулювати і вирішувати професійні завдання відповідно до поставлених цілей.

Професійне визнання – сукупність процесів і процедур для підтвердження і визнання кваліфікацій, присвоєних чи присуджених в перебігу виконання професійної діяльності.

Професійний обов'язок – сукупність вимог до представника певної професії, які надаються йому суспільством, професійною групою та виступають перед ним у вигляді зобов'язань, дотримання котрих стає його внутрішньою моральною потребою.

Професійний спорт – комерційний напрям діяльності у спорті, пов'язаний з підготовкою та проведенням видовищних спортивних заходів на високому організаційному рівні з метою отримання прибутку.

Професіоналізація – це 1) вибір певного заняття в якості професії; 2) перехід до розряду професіоналів.

Репутація – це нематеріальне благо, що полягає в оцінці діяльності особи (фізичної або юридичної) з позицій моральних або ділових якостей.

Сенс життя – це філософська та етична проблема, що полягає у визначенні мети людського існування.

Совість – це етична категорія, що позначає здатність людини об'єктивно оцінювати свої дії і контролювати власну поведінку.

Сором – це почуття, що виникає у випадку здійснення людиною вчинків, що не відповідають моральним вимогам, принижують гідність особи.

Спортивна відповідальність – різновид корпоративної відповідальності, що базується на нормах, що містяться в правилах проведення спортивних заходів, розроблених і затверджених громадськими спортивними організаціями (федераціями з видів спорту).

Справедливість – належний порядок людського життя, в якому визнається рівність між всіма людьми, необхідність відповідності між діями і винагородою за добро і зло, практичною роллю різних людей і їх соціальним становищем, правами і обов'язками, заслугами і їх визнанням.

Суспільна моральна свідомість – це вид моральної свідомості, носієм якої є суспільство; вона об'єднує моральні погляди і оцінки певних груп людей,

використовуючи при цьому досвід, пошуки і досягнення минулих поколінь та історичних епох.

Традиція – це один з регуляторів суспільних відносин; сукупність елементів культури, звичаїв і навичок практичної діяльності, що передаються з покоління в покоління.

Утилітаризм – етичний напрям, згідно з яким користь є основою моральності.

Чесна гра (Fair play) – це сукупність етичних і моральних законів, що базуються на внутрішньому переконанні індивіда про справедливість і благородство в спорті. До базових принципів чесної гри належать повага до суперника, повага до правил і суддівських рішень, відмова від використання допінгу та інших штучних стимуляторів, рівність шансів у змагальній діяльності.

Честь – це етична категорія, що полягає в усвідомленні індивідом свого суспільного значення та визнання цього значення референтною групою, до якої цей індивід належить.

Щастя – це етична категорія, якою позначається ідеальний стан вищого задоволення життям.